

„TELEGRAFUL ROMÂN” ȘI CENZURA LA ÎNCEPUTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Valeria ȘOROSTINEAN

L'image de la première guerre mondiale dans les pages de la “Revue Théologique”

Les pages de “La Revue Théologique” contenaient non seulement des problèmes ecclésiastiques, mais aussi des articles sur la situation des Roumains de l'Empire, au début de la Première Guerre Mondiale.

Dans les récits consacrés à ce sujet, on met l'accent sur le drame individuelle de ceux qui, sur le front, rencontrent tous les horreurs de la guerre. Le rédacteur-en-chef de cette publication, le prochain métropolitain de la Transylvanie, N. Bălan, accordera un ample espace à ce sujet et à la manière dont L'Eglise Orthodoxe et la société roumaine se sont confrontées avec cette situation.

N'importe où ils se trouvaient, sur le front ou non, les croyants avaient besoin de prêches; la plupart de ces prêches, publiés dans les pages de la “Revue Théologique” ou dans des volumes indépendants, mettaient en évidence la tragédie humaine, et spécialement celle individuelle, provoquée par la guerre.

Quoique les prêtres aient tenu la place des instituteurs envoyés sur le front, ils furent considérés presque des personnes indésirables et ils ne bénéficiaient d'aucun appui matériel.

Entre 1914 - 1916, les syndicats du Diocèse Archiépiscope se sont orientés surtout vers la publication des livres religieux pour les soldats roumains, y compris, aussi, ceux qui se trouvaient dans les hôpitaux. Dans ce contexte, il faut mettre en évidence l'initiative du prêtre militaire Virgil Nistor, qui, le 17 juillet 1916, à Hust, lançait un appel pour réaliser un album des prêtres militaires orthodoxes de l'armée autrichienne-hongroise; les fonds ainsi obtenus seront utilisés pour aider les familles de ceux qui se trouvaient sur le front. Au-delà de cette image d'ensemble de la guerre mondiale se détache l'espoir – plusieurs fois exprimée par N. Bălan – que les sacrifices des soldats roumains ne soient pas inutiles pour le peuple dont ils font partie.

Primul război mondial a însemnat pentru românii din Imperiul austro-ungar acordarea unei șanse nesperate pentru a-și împlini un deziderat demult dorit dar în alt context, greu de îndeplinit. Deși la început nu s-a putut realiza întreaga configurație a evenimentelor care au urmat după atentatul de la Sarajevo din 28 iunie 1914, naționalitățile din Imperiu au conștientizat posibilitatea schimbărilor ireversibile care vor urma.

Probabil că cel mai bine a exprimat situația poetul Octavian Goga, care aflat în refugiu la Iași, scria pentru posteritate următoarele: „Războiul întregirii neamului l-a decretat conștiința tuturor, nu ca o socoteală de câștig, ci ca o pornire furtunoasă fără frâu, un uragan moral exprimat nimerit în fraza lapidară a răposatului Filipescu: “Sire, ori te încoronezi la Alba - Iulia, ori mori pe Câmpia Turzii, altcum praf s-alege și de țară și de dinastia ta”¹

Situația a fost văzută și simțită ca atare și de către românii din Imperiu, care și-au dat seama, pe măsura derulării evenimentelor politice și militare, că li se oferă o șansă unică pe care vor trebui să o folosească. În momentul în care Austro-Ungaria a declarat război Serbiei, urmând după aceea “caruselul” declarațiilor de război ale marilor puteri ale Europei, care făceau parte din Antantă sau din Puterile Centrale, naționalitățile din Imperiu, mai ales din partea ungară a lui, se simt primate cu o suspiciune mereu crescândă.

Cum publicațiile acestora, chiar și cele mai moderate trebuiau supravegheate, se va recurge la o procedură obișnuită în timp de război lși anume introducerea cenzurii militare. Ea va adăuga, conform autorităților, un plus de autoritate, așa cum înainte numeroasele procese de presă intentate ziarelor naționalităților, au dus la pedepse cu închisoarea sau la amenzi atât de mari, încât la un moment dat, multe și-au încetat apariția datorită acestui lucru. Astfel, *Tribuna* din Sibiu, datorită atitudinii sale intransigente, a avut cei mai mulți redactori dați în judecată, care au primit drept pedeapsă ani de închisoare împreună cu amenzi greu de plătit; așa s-a întâmplat cu următorii redactori ai *Tribunei* în 1902, ca urmare a publicării articolului *Repriviri politice*: Septimiu Albini (3 luni, 100 de florini amendă), Ioan Russu-Șirianu (2 luni, 30 de florini amendă), Andrei Balteș (1 lună, 20 de florini amendă) sau Dumitru Dordea și alții. Numai redactorii *Tribunei* din Sibiu au fost

condamnați în decurs de 10 ani, din 1893 și până în 1902, la 17 ani și trei luni închisoare, plus amenzi în valoare de 56.918 franci aur.²

În ceea ce privește *Telegraful Român*, el a trecut în aceeași perioadă printr-o situație asemănătoare. La fel ca și redactorii *Tribunei*, cei ai *Telegrafului* au fost implicați în numeroase procese de presă; cel mai cunoscut caz fiind cel al lui T.V. Păcățian, care a fost redactor-șef al *Telegrafului Român* în perioada 1900-1917. De fapt, necazurile sale au început în același timp cu publicarea cunoscutei sale colecții de documente: *Cartea de Aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana maghiară*. (8 vol. Sibiu, 1902-1915). Dacă despre publicarea în primul volum a discursului lui Simion Bărnuțiu din Catedrala Blajului s-a spus că Păcățian nu a urmărit decât: *...pregătirea terenului pentru unirea Transilvaniei cu România*, atitudinea autorităților față de calitatea sa de ziarist a fost aceeași.³

A avut parte de șase procese de presă, două pentru articolele publicate în *Tribuna* și patru pentru cele din *Telegraful Român*. A fost condamnat la 10 luni închisoare de stat și o amendă în bani. A fost amnistiat de ministrul de Justiție, Polanyi. În total, ca urmare a proceselor de presă, el a "contabilizat" 18 luni închisoare de stat, (în Imperiul austro-ungar, închisoarea de stat era rezervată deținuților de drept comun, ce aveau un regim mult mai aspru decât cel rezervat deținuților politici) și 2000 de coroane aur amenzi de judecată.⁴

Deși după război și-a continuat activitatea științifică la Cluj, el va lăsa spre îngrijire colecția sa de documente Bibliotecii Astra-Sibiu. Printre numeroasele piese componente ale acesteia se află și un număr de acte, care prin tematica lor pot reconstitui atmosfera unei societăți care se afla în cumpănă, la sfârșitul existenței Imperiului Austro-Ungar. O serie de documente se referă la relațiile încordate dintre redacția *Telegrafului* și comandamentul militar din Sibiu, la începutul primului război mondial.

Fondul *Păcățian* oferă posibilitatea prezentării unor documente din care răzbate, deși mult mai reținut, tensiunea instaurată într-o monarhie "împinsă" într-un război pe care, indiferent de proporții, Germania l-a văzut de la început câștigat.

Am considerat prezentarea acestui aspect necesar, chiar și numai în legătură cu existența oficiosului Mitropoliei din Sibiu în acele vremuri tulburi. Câteva din documente, diferențiate în funcție de numărul de inventar, provin din anii 1914, 1915 și 1916, până la intrarea României în război de partea Antantei.

Cele mai multe documente se referă la anul 1914 și analiza lor reprezintă o încercare de a reda atmosfera existentă în partea ungară a Imperiului, mai precis în Transilvania. Imediat după intrarea Austro-Ungariei în război, societatea atât de pestriță sau, altfel spus, atât de complexă din punct de vedere național, începe să fie "pregătită" pentru a deveni aproape peste noapte o societate aflată în război. De fapt, termenul care apare tot mai des folosit în comunicatele militare este legat de deviza sub care soldații Imperiului au fost trimiși pe fronturile din Galiția sau Italia, și prin care se încerca, măcar, menținerea unei indivizibilități militare a acestuia: *Gott schutze den Konig, das Heer, das Vaterland*⁵.

La 30 iulie 1914, mai mult ca sigur la îndemnul guvernului, oficialitățile din Sibiu au fost îndrumate să semneze un apel prin care membrii societății erau invitați să semneze o chemare prin care erau rugați să ajute familiile celor plecați pe front. Este foarte interesantă formularea frazei de început, din care reiese că: *Monarhia noastră a fost forțată să intre în război*.⁶

Eforturile cerute celor care au rămas acasă (în majoritate femei, bărbați în vârstă, copii) se îndreaptă spre două direcții: ajutorarea familiilor celor plecați pe front și instruirea unui număr cât mai mare de surori și infirmiere medicale. Erau cerute și donații, tot pentru a se împlini cele exprimate mai sus. Listele cu donatorii urmau să fie inserate în toate publicațiile locale.

Apelul era semnat de un număr însemnat de oficiali ai Sibiului, care reprezentau Biserica Romano-Catolică - prin reprezentantul ei, principele Karl Egon von Hohenlohe; urmau apoi laicii - Stefan von Kedres, director financiar, consilier ministerial împreună cu Stefan Szentimrei, directorul gimnaziului de stat din Sibiu, urma apoi Biserica Evanghelică-Lutherană prin semnătura episcopului dr. Friederich Teutsch, a dr. Karl Wolf, director de bancă și membru al Casei Magnaților și a dr Daniel Czekelius, medicul legist al orașului, iar pe a treia coloană era prezentă în

fine, Biserica Greco-Orientală, prin intermediul Mitropolitului Ioan Mețianu, a lui Partenie Cosma - directorul băncii "Albina" și a lui Ioan de Preda, avocatul Mitropoliei.

O frază interesantă a acestui apel este cea care se referă la motivația dată respectivului document: *...Așa cum dragostea pentru patrie a celor care se află sub drapele, le dă curajul și pregătirea de a-și jertfi viața, tot așa, aceeași dragoste trebuie să-i facă pe cei rămași acasă, capabili și doritori de jertfă.*⁷ Fără îndoială, este vorba aici de o frază -tip, care a fost folosită probabil pentru toate apelurile de acest fel, care au împânzit Imperiul în perioada respectivă.

Cu puțin timp înainte de introducerea cenzurii, redactorul-șef al *Telegrafului Român*, Emil Păcățean, a fost convocat cu ceilalți redactori ai presei locale de către comandantul garnizoanei, Nyiegovan, la o discuție.⁸ Este de fapt pregătirea pentru intrarea *Telegrafului Român* sub incidența cenzurii militare, odată cu data de 10 august 1914. Adresa, ca atare, anunța lapidar faptul că și *Telegraful Român* va trebui să suporte "regimul" unei publicații aflate sub cenzură; astfel conținutul ziarului urma să fie în întregime aprobat de comandamentul militar, care își avea atunci sediul la etajul I (camera 77) a imobilului de pe Heltauergasse nr. 6 (actuala stradă N. Bălcescu).

Într-o altă adresă din 19 august 1914, redacția *Telegrafului Român* are parte de o detaliere a ceea ce trebuie să se considere valid pentru a se publica și ce nu. Astfel se atrăgea în primul rând atenția că există un anumit "regim" al comunicatelor militare, care trebuie respectat cu strictețe. Mișcările trupelor militare nu puteau fi comunicate decât numai cu aprobarea Ministerului Apărării sau în lipsa acesteia, numai dacă aveau ca sursă cabinetul primului- ministru. Așa cum era și "cutuma", pierderile în luptă nu puteau fi comunicate decât cu aprobarea specială a Ministerului de resort.

Se acorda o mare atenție tuturor știrilor care puteau stârni neliniște în cadrul comunității, aici erau incluse și fenomenele sociale de natură diversă care puteau apare, cum ar fi: epidemiile, falimentul băncilor. De asemenea, nu se putea publica nimic despre "confiscarea bunurilor cetățenilor străini".⁹

La un an de la izbucnirea războiului, dr. N. Bălan anunța, în *Revista Teologică*, publicarea unor predici adaptate după cele ale pastorului protestant din Dresda, J. Kessler. Ele au văzut lumina tiparului în *Biblioteca Bunului Păstor*, serie de care se îngrijea tot redacția *Revistei Teologice*. Ca publicație strict bisericească, *Revista Teologică* încerca să sublinieze atât cât se putea, conotația religioasă, în mod strict, fiind apărată și de atributele sale de publicație bisericească.

N. Bălan subliniază faptul că, la fel ca și *Telegraful Român*, *Revista Teologică* va reda în paginile sale crâmpoșe din ceea ce s-a întâmplat pe front, făcând abstracție de operațiile militare, atenția fiind focalizată asupra soldatului român ca individualitate. Multe scrisori trimise de aceștia de pe front sunt redată fragmentar, insisțându-se mai ales asupra proiectării vieții religioase. De exemplu, într-o scrisoare trimisă de Paști, semnatarul, un fost absolvent al Institutului teologic-pedagogic, îi descria fostului său profesor următoarele: *Neavând biserică, neavând de unde lua și noi ca toți creștinii, Sf. Paști, totuși am zis câte o rugăciune și am mâncat trei muguri de salcă și am zis de trei ori "Hristos a înviat."*¹⁰

Mai mult, o serie de inițiative pornesc și de pe front, astfel într-o scrisoare trimisă de sergentul-major Vasile Jucan din regimentul 64 infanterie, adresată dr. Ioan Mihu, se cere ajutor pentru crearea unui fond pentru urmașii celor căzuți în luptă din respectivul regiment, pentru ca aceștia să poată fi ajutați. El trimite la banca *Ardeleana* din Orăștie, 1220 de coroane.¹¹

Deja la sfârșitul anului 1914 și începutul lui 1915, sunt tot mai numeroase apelurile adresate populației de a contribui la o cât mai bună aprovizionare a armatei cu îmbrăcăminte adecvată iernii. Din această perioadă datează o adresă a comandamentului militar din Sibiu, prin care se face un apel către populația românească, de a oferi spre achiziționare cât mai multe piei de oaie pentru confecționarea pieptarelor, care sunt numite aici, în mod generic, "peptar". Urmau să fie stabilite patru centre de colectare, la Alba-Iulia, Cluj, Sibiu și la Brașov; se plăteau 12 coroane pentru fiecare bucată. Întreaga activitate urma să se încheie la 20 octombrie 1914.

Motivația a fost dată, așa cum s-a mai menționat, de nevoia de haine groase pentru soldați; comandamentul militar observând "eficiența" pe front a acestor haine, probabil și la soldații români.¹²

Războiul a adus cu sine și primele lupte iar spitalele au început să fie pline cu răniți. Alături de îngrijirea medicală acordată, răniții au resimțit curând nevoia de a fi alături de cei rămași acasă, ori acest lucru nu puteau să-l facă decât prin intermediul publicațiilor românești; ele reprezentau de fapt mai mult decât o legătură de suflet cu cei rămași acasă. În Viena, la 29 septembrie 1914, se redacta de către administrația spitalului *Barmherigen Bruder*, o adresă către *Telegraful Român* care cerea, ca în timpul războiului, să se trimită acolo cel puțin un exemplar din respectiva publicație.¹³

Un alt apel, de aceeași natură, va fi trimis la Sibiu de către președintele Crucii Roșii din Croația și Slavonia, Aladar conte Jancovich. El este mai explicit decât cei care au trimis adresa anterioară: se specifică faptul că în spitalele din Zagreb se aflau între 50 și 100 de răniți de naționalitate română. Ei au cerut cu insistență conducerii spitalelor să primească un exemplar din "ziarul lor". Problemele financiare urmau a fi rezolvate de respectivul spital care s-a angajat să suporte costul a minim 10 exemplare. Acest apel este datat, Zagreb, la 23 noiembrie 1914.¹⁴

În acest timp, în țară, preoții prin predicile lor nu puteau să nu facă referiri la realitatea atunci prezentă. În predica sa de Crăciun, preotul Romul Platoș din parohia Turnișor - Sibiu vorbește și despre consecințele pe care la are "războiul modern". Ceea ce este important în această predică este accentul pus pe latura indirect națională: „*În schimb, până acum (adică 25 decembrie 1915), despre vreo recunoștință sau răsplată, afară doar de cea morală pe care au știut să și-o smulgă vitejii neamului nostru, nu putem vorbi*”.¹⁵

Dacă ofițerii și soldații români se bucură de totala simpatie a celor care au rămas acasă, sunt și preoți care nu le iartă scăderile, inclusiv pe câmpul de luptă, considerând că: „*soldații noștri înaintea chipului Domnului nu se știau ruga*”, făcând legătura cu o educație religioasă deficitară în școala confesională și nu numai.¹⁶

Mitropolitul Mețianu a fost pus în situația celui care în fața unei realități de o mare duritate; după ce Imperiul a intrat în război, va rosti o serie de predici în Catedrală, axate pe necesitatea de a mângâia și încuraja pe cei care plecau pe front și în același timp de a încuraja pe preoți, care îi înlocuiau pe învățătorii mobilizați în școli, să conducă poporul rămas acasă și să știe să-i aline durerile în aceste vremuri amare.

Documentele existente pentru anul 1915, mult mai puține, readuc în planul discuțiilor, aplicarea cenzurii propriu-zise. La 9 martie 1915, toate redacțiile ziarelor care apar în Sibiu, sunt înștiințate că nimeni nu are voie să publice nimic referitor la "poziția" Italiei. Se pregătea apariția "defecțiunii" italiene, care deși din punct de vedere militar nu s-a dovedit a fi un lucru dezastruos pentru Austro-Ungaria, la început i-a sporit temerile.¹⁷

Subiectul va fi reluat și în cursul lunii mai, când printr-o nouă adresă, se cere pe un ton ultimativ ca Italia să nu fie prezentată ca fiind o primejdie reală. Mai mult, tonul utilizat în articole nu trebuia să fie cel dur al presei germane. Publicațiile din Imperiu urmau să adopte "o atitudine demnă".¹⁸

La scurt timp după aceasta, la 22 mai 1915, Italia intra în război de partea Antantei. Cenzura cerea ca în articole să se condamne această atitudine, dar în mod confidențial să nu se jignească sensibilitatea țărilor neutre, mai mult, *Telegraful Român* trebuie: *să se abțină de la difuzarea știrilor care pot influența opinia nefavorabilă în ceea ce privește respectiva țară*.¹⁹ Ultima precizare este foarte importantă, deoarece în contextul dat se referă la România, cerându-se ca în viitor: *să nu se mai ocupe (T. R – n.a.) cu poziția viitoare a acestei țări*.²⁰ Este demn de observat că cel puțin parțial, această specificare intră în contradicție cu cele exprimate anterior.

Dincolo de nenumăratele nuanțe ale diplomației austriece, filtrată aici și de cenzură, se simte apropierea unui pericol, deocamdată mascat, de neutralitate, dar se știa că România va intra în război, dar nu când și de partea cui? Anul următor, 1916, este prezent în contextul dat de un prim document, ce se referă la Mitropolia din Sibiu care rămâne fără ierarh, după moartea lui Ioan Mețianu. Imediat la 16 martie 1916, având același de acum binecunoscut antet, *Bizalmas* (Confidențial), prefectul Sibiului își exprimă convingerea că toate formalitățile pentru alegerea noului mitropolit vor fi derulate în așa mod încât: „*în ziare să nu apară nici o știre care să deranjeze unitatea și indivizibilitatea cetățenilor*”.²¹ Se mai arăta, în continuare, că tot ceea ce va

ține de alegerea noului mitropolit va fi stabilit și se va derula în limita legalității. La sfârșit se atrăgea atenția ca în articole dar și în *circularele bisericești* să nu se atace nici o persoană în mod subversiv.²² Tradus în fapte, aceasta a însemnat că totul s-a derulat sub semnul forței, deoarece primul-ministru, Istvan Tisza, nu a respectat nimic din prevederile Statutului Organic. Deși noul mitropolit trebuia să fie ales la cel mult trei luni de la vacantare (Mețianu murise la 21 ianuarie / 3 februarie 1916), alegerea noului mitropolit a avut loc după 6 luni, când deja România se afla în război cu Austro-Ungaria. Mai înainte, pentru a fi sigur de alegerea lui Vasile Mangra, s-a făcut în așa fel ca la alegerile pentru Congresul Național-Bisericesc să fie aleși deputați cât mai străini de problemele bisericești și implicit naționale ale Mitropoliei. Arhimandritul Vasile Mangra va fi hirotonit la 16/ 29 octombrie 1916, la Oradea.²³

Ultimele două adrese către ziarele din comitatul Sibiului, reproduc telegrame ale primului-ministru maghiar. Prima, datată 24 aprilie 1916, atrage atenția asupra a două lucruri: în cuprinsul Imperiului, încorporările nu se fac în mod corect, dar în presă nu trebuie să răzbată nimic din acest lucru și faptul că autoritățile vor examina și vor pedepsi pe cei care nu au făcut încorporări corecte.²⁴ În al doilea rând se cerea să nu se acorde nici o importanță în presă, incidentului diplomatic (un dur schimb de replici) dintre ambasadorul Germaniei la București, von der Busche și omul politic român, N. Filipescu.

La 16 mai 1916, *Telegraful Român* primea o înștiințare pe baza căreia i se cerea să nu publice nimic despre semnarea de către ministrul de finanțe român a unor împrumuturi, care nu puteau servi decât la înzestrarea militară a României.²⁵ Există bănuiala, care în curând se va adeveri, că ele serveau regatului român din punct de vedere militar, dar ea nu mai avea nici un motiv pentru a privi cu interes materializarea alianței cu Puterile Centrale.²⁶

Alături de avatarurile *Telegrafului Român*, românii au încercat și în anul 1916, să continue mersul “afacerilor bisericești”, în condiții însă tot mai dificile. Dincolo de front, orfanii de război sunt deja o realitate, mai ales începând din 1916. Victor Tordășianu propunea prin intermediul *Telegrafului Român* nr. 2 din 1916, ajutorarea orfanilor din Jina dar și necesitatea construirii unui orfelinat. Trebuie să amintim aici, că ultima mare ambiție a mitropolitului Mețianu a fost aceea a construirii unui asemenea orfelinat pentru copii provenind din familii preoțești, dar nu numai. Până la construirea lui, pentru care Mețianu lăsase prin testament 400.000 de coroane, se cerea ca țărani din satele românești să aibă grijă de „*adăpostirea și creșterea bună a micilor orfani ai neamului nostru*”.²⁷ Chemarea nu a rămas fără ecou, s-au adunat o serie de importante donații, printre care: 100.000 de coroane de la Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, 30.000 de coroane de la locuitorii din Săliște. Dr. N. Bălan scria în *Revista Teologică*, de Paști, în 1916, cuvinte care consider că exprimă totul, prin simpla lor enunțare: „*Trupurile copiilor noștri au murit spre stricăciune, dar ne-a rămas în schimb sufletul, și cu fiecare moarte de pe câmpul de luptă, numărul învierilor noastre crește. Moartea se schimbă azi pentru noi într-o faptă măreață: ea înseamnă biruința și învierea noastră*”²⁸.

La Sinodul Arhidiecezan din 1916, același N. Bălan va cere creșterea numărului preoților militari, precum și a cărților de rugăciuni pentru soldații români de pe front și din spitale. Preoții sunt cei care nu uită în nici un moment să-i atenționeze pe credincioși să-i ajute pe cei care au pierdut pe cineva în război și toate acestea în numele milei creștine. Alții pun accentul pe atenționarea tuturor asupra a ceea ce ar putea urma; de exemplu, N. Colan în cronică sa la lucrarea lui Ioan Popa Romanescu, *Un capitol din monografia Săliștei*, Sibiu, 1915, sublinia: „*noi suntem responsabili dacă ziua de mâne va fi și sărbătoarea neamului nostru*”.³⁰

Ioan Lupaș, protopop în Săliște, împreună cu toți preoții din Săliște va fi autorul unei culegeri de 36 de predici, care au apărut în *Biblioteca Șaguna*. Printre ele, se găsesc și o serie de predici care se referă la urmările războiului, la înmormântarea celor căzuți pe câmpurile de luptă și la înmormântarea sorei de caritate Florica Manta, fiică de preot. Și totuși, dincolo de referirile stricte la subiectele naționale, cele referitoare la parohie, la credincioși și la consistoriul mitropolitan sau la mitropolit, există și situații care vor fi considerate tot timpul delicate, în cazul de față este vorba de analizarea punctului de vedere al protopopului Vasiliu Gan, cu privire la vinovăția celui care a declanșat războiul. Pentru V. Gan, el ia proporțiile unui cataclism la scară europeană, declanșat de

păcatele atât de multe ale oamenilor, de furia lor. Trecând peste această transcriere a pedepsei divine, protopopul încearcă să explice și mai mult, și anume să dezvolte teoria atacului pe care Imperiul l-a suferit din partea celor din jur. Era, în mod sigur foarte greu să învingi, în situația în care printre statele care erau incluse în această situație se aflau Rusia, Serbia dar și Regatul Român. Astfel, el va considera fără drept de apel: *Suntem partea nevinovată, partea care suferă martiriu de la năvălitorii fără suflet*. A analiza, în continuare, devine un fapt destul de sensibil, dar nu trebuie să uităm contextul dat.³¹ Deja din vara anului 1916, din motivele pe care le cunoaștem, *Revista Teologică* nu va mai apare decât în fascicule, iar apoi materialele pentru publicare, au fost cerute de dr. N. Bălan pe adresa sa din Oradea. Ultimul fapt notabil consemnat, a fost cel care îndemna la cinstirea jertfei preotului militar Nicolae Peicu, care murise la 17 decembrie 1916.

Intrarea României în război de partea Antantei, fapt prevăzut de diplomația Imperiului, a fost pentru românii de aici începutul unei evoluții istorice de maximă importanță, decisivă; motivația fiind dată de faptul că se crea acum posibilitatea reală de înfăptuire a statului național, întregia evoluție istorică a românilor, demonstrând-o.

Ceea ce s-a încercat aici, poate cu dovezi insuficiente ca număr, a fost doar dorința de a reda atmosfera în care și-au derulat lupta naționalitățile din Imperiu sau mai bine spus este o tentativă de a sintetiza o stare de fapt, mentalitatea care reprezenta imperiul, atunci, și care se afla de fapt în pragul dezintegrării. Se interpun de fapt aici două realități: una este cea oficială iar cealaltă este cea ignorată în mod voit, realitatea națională pe care ideea de stat austro-ungar s-a forțat să o ignore, aceasta însă nu a însemnat că ea nu a existat, ci dimpotrivă.

NOTE

1. Octavian Goga, *Precursorii*, București, 1989, p. 51.
2. Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867- 1918)*, Sibiu, 1986, p. 92.
3. *Ibidem*, p. 92.
4. *Ibidem*, p. 93.
5. *Biblioteca Astra. Fondul T.V.Păcățian*, CXXVII - 1914, nr. inventar 2013.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*.
8. *Idem*, nr. inventar 2015.
9. *Idem*, nr. inventar 1916.
10. *Revista Teologică*, an IX, 1915, nr. 5-8, p. 133.
11. *Ibidem*,
12. *Biblioteca Astra, Fondul T. V. Păcățian*, CXXVII - nr. inventar 1018.
13. *Idem*, nr. inventar 2018.
14. *Idem*, nr. inventar 2077.
15. *Revista Teologică*, an IX, 1915, nr. 3, p. 21.
16. *Ibidem*.
17. *Biblioteca Astra, Fond T.V. Păcățian*, CXXVII - nr. inventar 198 .
18. *Ibidem*.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*.
21. *Biblioteca Astra, Fondul T. V. Păcățian*, CXXVII - nr. inventar 1984.
22. *Ibidem*.
23. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 66-67.
24. *Biblioteca Astra, Fond T. V. Păcățian*, CXXVII - nr. inventar 138/1916.
25. *Idem*, nr. inventar 25/1916.
26. *Ibidem*.
27. *Revista Teologică*, an X, 1916, nr. 3-8, p. 45.
28. *Ibidem*.
29. *Ibidem*.
30. *Ibidem*, p. 46.
31. *Ibidem*.